

MILITAIRE MANOEUVRES AAN HET OOSTELIJK FRONT

PKK trainingskamp. Foto: Nick Hannes/HH

Turkije heeft sinds enkele maanden een omvangrijke en goed uitgeruste troepenmacht samengetrokken langs de grens met Irak. Zware Amerikaanse druk zou er toe hebben bijgedragen dat is afgezien van een grensoverschrijdende operatie. Maar het is niet alleen de dreiging van een Turkse interventie in Iraaks-Koerdistan die leidt tot oplopende spanningen in de regio. Ook acties van het Iraanse leger, dat eind augustus en begin september een grote militaire operatie uitvoerde in Iraaks-Koerdistan waarbij het tot zware gevechten kwam met de Iraanse zusterorganisatie van de PKK, en toenemende samenwerking tussen Turkije en Iran spelen een rol. Bovendien zijn de afgelopen maanden de spanningen in Turkije zelf hoog opgelopen. Een poging tot over- en inzicht.

De afgelopen maanden stonden in het teken van een dreigende grondoperatie van Turkse strijdkrachten tegen PKK-bases in Iraaks-Koerdistan. In het voorjaar van 2007 was er sprake van het samentrekken van troepen langs de grens van Turkije met Irak. Het ging hierbij niet alleen om het sturen van militairen – tot een troepensterkte die volgens waarnemers varieert tussen 140.000 en 250.000 soldaten – maar ook om het verplaatsen van zwaar materieel naar de grensstreek, met name tanks, pantservoertuigen en artillerie. In juni van dit jaar kondigde de regering een uitzonderingstoestand af in de grensprovincies. Met deze uitzonderingstoestand is het militaire recht van kracht geworden in de grensprovincies Hakkari, Sirnak en Siirt voor een periode van drie maanden, met de mogelijkheid van verlenging. Onder het geldende militaire recht kunnen allerlei beperkingen worden opgelegd aan de vrijheid van vereniging, vergadering en pers, maar ook kunnen bijvoorbeeld gemotoriseerde voertuigen (van auto's tot minibusjes en touringcars) door het leger worden gevorderd.

De massale aanwezigheid van Turkse troepen gaat onverminderd door. De afgelopen maanden hebben Turkse strijdkrachten verschillende keren artilleriebeschietingen uitgevoerd op ver-

meende PKK-bases in Iraaks-Koerdistan. Ook hebben Turkse speciale eenheden grensoverschrijdende operaties uitgevoerd. Bijvoorbeeld in Mazouri, een dorp dat 3 kilometer over de grens met Iraaks-Koerdistan ligt, waar in juni van dit jaar 10 helikopters 150 manschappen van een speciale eenheid hebben gedropt. Na enkele uren zijn de eenheden weer vertrokken, zonder dat het tot gevechten met de PKK is gekomen.

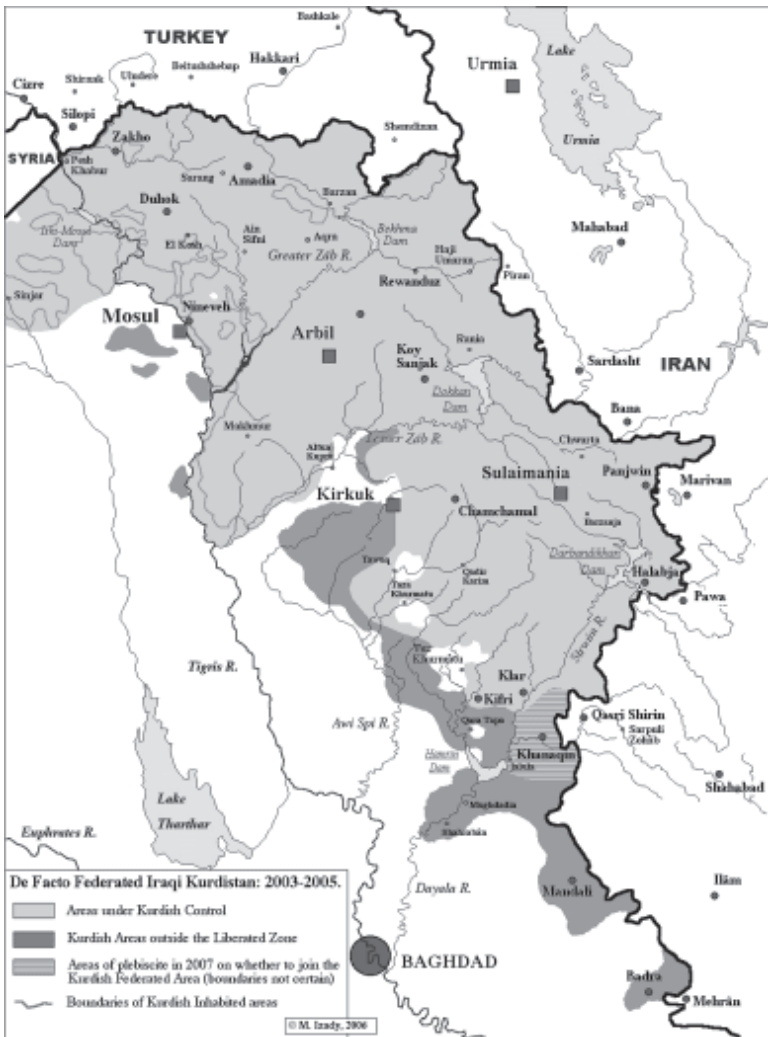
De dreiging van een grootschalige grondoorlog blijft onverminderd aanwezig. Het risico dat een kleinere operatie van Turkse troepen in Iraaks-Koerdistan een kettingreactie veroorzaakt is groot, nu ook de Regionale Regering van Iraaks-Koerdistan, onder leiding van Masoud Barzani, meer peshmerga-eenheden naar het grensgebied heeft gestuurd. Deze troepen van de regionale regering in Iraaks-Koerdistan zouden de opdracht hebben weerstand te bieden aan Turkse troepen. Barzani verklaarde in juli dit jaar in Genève, waar hij een bijeenkomst van de Socialistische Internationale bijwoonde, dat een inval van Turkije in Iraaks-Koerdistan zou leiden tot een 'verwoestende oorlog'.

Achter de dreiging van de Turkse strijdkrachten militair in te grijpen in Iraaks-Koerdistan gaan twee belangrijke politieke dimensies schuil, een nationale en een internationale. In Turkije maakt het militaire machtsvertoon deel uit van een poging van de strijdkrachten de regerende AK-Partij van premier Erdogan politiek te beschadigen. De opperbevelhebber van de strijdkrachten, Yasar Buyukanit, verklaarde in het voorjaar diverse malen dat het leger uitgerust en bereid is om zijn troepen de grens over te sturen om met de PKK af te rekenen, maar dat hij hiervoor een opdracht nodig heeft van de regering. De AK-partij zou deze opdracht niet geven en zo de strijd tegen de terreur belemmeren, terwijl bijna dagelijks militairen sneuvelen in confrontaties met of als het gevolg van acties van de PKK. Hoewel de regering publiekelijk verklaarde nooit een verzoek van de legerleiding te hebben ontvangen, werd de indruk gewekt dat de AK-partij 'soft on terrorism' was. De opzet de AK-partij te beschadigen in de ogen van de kiezer mag ondertussen als nagenoeg mislukt worden beschouwd gezien de klinkende verkiezingsoverwinning van deze partij afgelopen juli, waarbij ze bijna 50 procent van de geldig uitgebrachte stemmen in de wacht sleepte. Geheel tegen de zin in van het leger werd de kandidaat van de AK-partij voor het presidentschap van Turkije, Abdullah Gul, door het nieuw geïnstalleerde parlement gekozen. Het leger heeft zich niet neergelegd bij de ontstane situatie. Op 19 september verstoorde een generaal de protocollaire ontvangst van Gul door weg te lopen uit het ontvangstcomité, toen hij ontwaarde dat Gul werd vergezeld door zijn vrouw (die een hoofddoek draagt). De spanning neemt verder toe nu de AK-partij het voortouw heeft genomen in het schrijven van een nieuwe grondwet, welke de grondwet moet vervangen die de militaire junta schreef nadat zij in 1980 aan de macht kwam. De polarisatie aan de top leidt tot sociale en economische destabilisatie, en is een indicatie voor harde confrontaties tussen leger en regering in de nabije toekomst.

Plan B

De internationale dimensie bestond uit het opvoeren van de druk op de Iraakse regering en de regionale regering van Barzani in Iraaks-Koerdistan, opdat deze zelf tot acties tegen de PKK zouden overgaan. Dit scenario werd eerder toegepast op Syrië, wat in 1998 leidde tot het vertrek van Abdullah Öcalan uit dat land en een lange zwerftocht die eindigde met zijn ontvoering uit Kenia. Maar ook dit scenario van de spanning lijkt te zijn mislukt. De regionale regering in Iraaks-Koerdistan heeft tot op heden geen gevolg gegeven aan de druk op te treden tegen de PKK. De toezegging van de Iraakse premier al-Maliki om op te treden tegen 'terroristische organisaties', gedaan op een regionale top met premier Tayyip Erdogan in Ankara in augustus, stelt weinig voor. Al-Maliki beschikt niet over gezag in het praktisch zelfstandige Iraaks-Koerdistan. Bovendien is de originele overeenkomst afgezwakt. In de oorspronkelijke tekst van de overeenkomst, eenzijdig opgesteld door Ankara en aan al-Maliki aangeboden ter ondertekening, werd de PKK uitdrukkelijk genoemd. In het ondertekende document wordt slechts in algemene termen verwezen naar optreden tegen 'terroristische organisaties'. Nog geen week later liet de vertegenwoordiger van de KDP in Ankara weten dat zijn partij de PKK niet ziet als een terroristische organisatie.

De spanningen tussen de Verenigde Staten en Turkije zijn de afgelopen maanden hoog opgelopen. De Verenigde Staten hebben zich van meet af aan verzet tegen een interventie van Turkije, en het is niet onwaarschijnlijk dat de druk van de Amerikanen een grondoperatie van de Turkse strijdkrachten in Iraaks-Koerdistan heeft afgewend. De harde opstelling van de Amerikanen in de afgelopen periode, heeft er toe geleid dat het Turkije van zich heeft vervreemd. De berichten dat de PKK beschikt over wapens die door de Amerikanen in Irak zijn gedistribueerd heeft de verhoudingen niet verbeterd, evenmin als de 'Cyprus Bill' van het Amerikaanse congres, waarin gesproken wordt van een Turkse militaire bezetting in Cyprus. Een regelrechte schok was de bekendmaking dat hooggeplaatste Amerikaanse en Iraaks-Koerdische militairen en officials een scenario hadden geoefend waarbij een grote aanslag in Turkije zou leiden tot interventie en het Turkse leger slaags raakte met troepen van de regionale regering in Iraaks-Koerdistan, die weer gesteund werden door Amerikaanse troepen. Zo hebben de relaties tussen Turkije en Amerika een dieptepunt bereikt en in Turkije wordt er daarom ook nagedacht en gespeculeerd over een alternatief strategisch bondgenootschap in het oosten, bijvoorbeeld met Rusland en Iran. Ook werkt Turkije mogelijk aan een Plan B, een alternatief voor een grondoorlog. Deze bestaat uit het trainen en bewapenen van Turkmeense en Arabische milities op een legerbasis van Turkije in Diyarbakir (bovendien zouden er contacten bestaan met Koerdische stammen die in de jaren tachtig en negentig samenwerkten met het Ba'ath regime van Saddam en nu dus met Turkije relaties aanknopen).

Naast de dreiging van een grondoperatie van de Turkse strijdkrachten in Iraaks-Koerdistan, is er sprake van militaire manoeuvres aan het 'Iraanse front'. Hierbij gaat het niet alleen om grensoverschrijdende operaties van het Turkse leger in Iran, die niet alleen hebben plaatsgevonden met toestemming van de Iraanse autoriteiten, maar ook met luchtsteun van de Iraanse luchtmacht. Het betreft ook bombardementen door strijdkrachten van beide landen op vermeende bases van de PKK in Qandil, een strategisch en onherbergzaam gebied in Iraaks-Koerdistan, dat grenst aan Iran en Turkije. De ambassadeur van Iran in Ankara heeft eerder ook al laten weten Turkije te steunen in het geval van een militaire operatie van de Turkse strijdkrachten tegen de PKK in Iraaks-Koerdistan. Hij voegde daaraan toe dat de Amerikaanse PKK-politiek een voorbeeld is van meten met twee maten. Zo zou Israël wel de hand boven het hoofd zijn gehouden toen het Libanon binnenviel naar aanleiding van de ontvoering van twee van hun soldaten, maar Turkije verboden worden op te treden terwijl het dagelijks verliezen lijdt in de strijd met de PKK. De uitlatingen duiden tevens in de richting van een zich ontwikkelende militaire samenwerking tussen Turkije en Iran, met name waar het gaat om de bestrijding van de PKK.

Gewapende propaganda

Iran voert zelf ook grensoverschrijdende operaties uit in Iraaks-Koerdistan. Begin augustus werd er melding gemaakt van beschietingen op bases van de PJAK (Partiya Jiyana Azadiya Kurdistan, Partij voor een Vrij Leven in Koerdistan), een aan de PKK gelieerde partij die actief is in Iraaks-Koerdistan en ook bases heeft in Iraaks-Koerdistan. Gelijktijdig met de beschietingen door Iran zouden Turkse strijdkrachten vanuit posities in Turkije eveneens artilleriebeschietingen op de PJAK kampen hebben uitgevoerd. De gemeenschappelijke beschietingen van het Iraanse en Turkse leger op stellingen van de PJAK zouden zijn gevolgd door grondgevechten tussen het Iraanse leger en de PJAK in Iraaks-Koerdistan. Over slachtoffers is niets bekend.

De PJAK is de jongste loot aan de PKK stam. De partij is opgericht in 2004 en wordt geleid door de in Duitsland woonachtige Haci Ahmedi. Haci Ahmedi maakte eerder deel uit van het KNK (Nationale Congres van Koerdistan), een door de PKK in 1999 opgericht politiek-representatief instituut dat bestaat uit vertegenwoordigers van de Koerdische diaspora, vertegenwoordigers van Koerdische partijen, religieuze stromingen en etnische minderheden in Koerdistan. Hij is tevens lid van het uitvoerende comité van Kongra-Gel, het instituut dat het netwerk van PKK-organisaties vertegenwoordigt. De oprichting van de PJAK in 2004 werd voorafgegaan door een besluit van PKK leider Abdullah Öcalan in 1999 dat de Koerden uit verschillende delen van Koerdistan zich met name moesten richten op hun eigen regio, een besluit dat hij in gevangenschap nam. Uit overleg tussen Abdullah Öcalan en zijn advocaten in 2004 (gepubliceerd op Internet onder de noemer 'ontmoetingen', *görüşmeler*) blijkt dat de PJAK zich toelegt op de door hen gewenste vorm van gewapende strijd, namelijk 'gewapende propaganda' (de eerste fase van de *strategische verdediging*, welke samen met het *strategisch evenwicht* en de *strategische aanval* de drie stadia vormen van de klassieke *langdurige volksoorlog*).

Eén van de belangrijkste acties van de PJAK was de inname van delen van de stad Mariwan in augustus 2005. Militair was de inname van de stad voor enkele uren van weinig betekenis, maar politiek had het een geweldige impact. Hoewel in de fase van de gewapende propaganda de nadruk ligt op politiek werk onder de bevolking, zijn er regelmatig confrontaties geweest tussen PJAK en Iraanse strijdkrachten. Alleen al in 2006 zijn bij confrontaties tussen beide partijen ruim honderd Iraanse militairen gesneuveld. Meer dan twintig militairen kwamen om het leven na een vergeldingsactie van de PJAK voor het doden van 10 demonstranten in de stad Maku door het Iraanse leger. In februari dit jaar claimde de PJAK het neerhalen van een helikopter, waarbij 13 militairen om het leven kwamen, waaronder het hoofd van het Iraanse 3de legercorps, generaal Said Qahari. Zo lijkt het erop dat de PJAK in nog geen twee jaar tijd de fase van gewapende propaganda achter zich heeft gelaten en over is gegaan op een guerrilla, de tweede fase van de strategische verdediging. Dit zou onder meer blijken uit de aard van de operaties (gericht te-

gen het leger) en het feit dat de omvang van de eenheden van PJAK-strijders is toegenomen.

De leider van de PJAK bezocht begin augustus de Verenigde Staten, opmerkelijk gezien het officiële standpunt van de Amerikaanse regering dat de PKK een terroristische organisatie is. Haci Ahmedi gaf in interviews met Amerikaanse journalisten aan dat hij hoopte op een ontmoeting met hooggeplaatste officials van de Amerikaanse regering om de situatie in Iran te bespreken en de wijze waarop de Verenigde Staten de oppositie zou kunnen steunen. Hij had daar zelf uitgesproken ideeën over. “De PJAK heeft duizenden strijders in de bergen in Iran en in steden diep in Iran”, verklaarde Haci Ahmedi. Hij gaf echter aan dat met de middelen die de PJAK momenteel tot zijn beschikking heeft, ze niet in staat zijn het regime in Iran omver te werpen. “Met de hulp van de Verenigde Staten kunnen wij het Koerdische volk leiden in een opstand die zich over heel Iran zou kunnen verspreiden.” Deze hulp zou van financiële of van militaire aard kunnen zijn, zo gaf de leider van de PJAK aan. In het interview gaf hij verder aan dat de PJAK bereid is andere oppositiegroepen in Iran te trainen. Officials in het gevolg van Haci Ahmedi gaven echter te kennen dat op hun verzoeken tot ontmoetingen tot nu toe geen antwoord was gekomen van Amerikaanse officials.

In november 2006 beweerde de doorgaans goed geïnformeerde journalist Seymour Hersch dat de PJAK steun had ontvangen van zowel de Amerikanen als de Israëli. Deze steun zou bestaan uit training, inlichtingen en materieel. In een interview van juni 2007 verklaarde Mustafa Karasu, een van de leiders van de PKK, dat de PJAK zich niet laat gebruiken als een verlengstuk van de Amerikaanse politiek in de regio, maar in zijn antwoord zei hij niets over het al dan niet ontvangen van eventuele Amerikaanse steun. De beschuldiging dat de PJAK, maar ook de PKK, zich zou laten gebruiken door de Amerikanen, volgde op een aanslag van de PKK op een goederentrein in Bingöl (Turks Koerdistan) op 25 mei 2007. Volgens de vrachtpapieren vervoerde de trein bouw materiaal van Iran naar Syrië, maar de wagons bleken bij ontsporing volgeladen te zijn met wapens (volgens geruchten bedoeld voor Hizbollah in Libanon). Turkije beschuldigt de Amerikanen ervan de PKK van inlichtingen te hebben voorzien over het wapentransport en de PKK te hebben gebruikt om dit transport te saboteren. PKK zegt wel informatie te hebben gehad over het wapentransport, maar ontkent dat de Amerikanen die informatie hebben verstrekt. Kort na de aanslag kondigde Turkije een verbod af aan de schrijvende en beeldende pers om nog verder verslag te doen van het transport; dit in het belang van de nationale veiligheid.

Interne spanningen

Terwijl op internationaal vlak er sprake is van oplopende spanningen en oorlogsvoorbereidingen, nam ook in Turkije de spanning toe. Niet alleen door het dagelijks nieuws over gevechten, en de vele militairen die daar de afgelopen maanden bij zijn gesneuveld. Ook was er sprake van een grote aanslag in Ankara in mei, waarbij zes burgers om het leven kwamen. Mogelijk is de bom te vroeg afgegaan en had de dader – lid van een verboden Turkse communistische splintergroep – een aanslag willen plegen op de opperbevelhebber Buyukanit van het Turkse leger en president Musharaf van Pakistan. Een kleinere aanslag vond plaats bij een bushalte in Diyarbakir in juni, waarbij de dader volgens Koerdische pers zelf ook gewond raakte, en een militair bleek te zijn. De meest opmerkelijke ontwikkeling is echter de reeks invallen bij verschillende nationalistische verenigen met een paramilitaire *backoffice*. Deze verenigingen zouden betrokken zijn geweest bij diverse aanslagen, niet alleen op zogenaamde ‘terroristische doelen’ maar ook op belangrijke functionarissen van de staat, waarmee zij mogelijk een onzichtbare grens zijn overschreden.

Op 14 juni 2007 werd bij een politie-inval in een sloppenwijk in Istanboel de hand gelegd op handgranaten, TNT en lonten. De handgranaten bleken uit een serie te stammen die zijn gebruikt bij aanslagen die werden toegedicht aan de PKK, waaronder een aanslag op *Cumhuriyet*, een onversneden Turks-nationalistische krant. Eigenaar van de explosieven bleek een gepensioneerde onderofficier van het Bureau voor Speciale Oorlogsvoering, Oktay Yildirim, tevens medeoprichter van een nationalistische vereniging genaamd Vereniging voor Nationale Kracht (Ku-

vvai Milliye Derneđi). De voormannen van deze vereniging zijn gepensioneerde onderofficieren en officieren. Deze Yildirim bleek ook deel uit te maken van een groep personen die ongeregelde heden veroorzaakten bij de processen van de schrijvers Orhan Pamuk en Perihan Magden en de later vermoorde journalist van Armeense origine Hrant Dink.

Op de vondst van het wapendepot zouden meerdere arrestaties volgen, onder meer van Semih Tufan Gülaltay en Muzaffer Tekin.

Semih Tufan Gülaltay is voorzitter van het Platform voor Nationale Eenheid (Ulusdal Birlik Platformu) en heeft eerder vastgezet omdat hij opdracht zou hebben gegeven tot de moordaanslag in 1998 op Akin Birdal, de voorzitter van de Mensenrechtenvereniging IHD (Birdal maakt nu deel uit van de fractie van de pro-Koerdische Partij voor de Democratische Samenleving, Demokratik Toplum Partisi). Hij wordt er tevens van verdacht lid te zijn van de Turkse Wraak Brigade (Türk Intikam Tugayı TIT), een schimmige organisatie die verdacht wordt van verschillende aanslagen op Koerdische burgers.

Muzaffer Tekin is een gepensioneerde kapitein en zou lid zijn van de Beweging voor Machtsbundeling van Patriottische Krachten (Vatansever Kuvvetler Gücbirliđi Hareketi). De beweging wordt in verband gebracht met een aanslag op de hoogste gerechtelijke instantie in Turkije in 2006 en nu ook met het voorbereiden van een aanslag op premier Tayyip Erdogan van de Islamitische Verlichting en Ontwikkelingspartij (Aydınlık ve Kalkınma Partisi AKP).²

Achter de Beweging voor Machtsbundeling van Patriottische Krachten zouden twee belangrijke ex-generaals, Veli Kucuk en Hasan Kundakci, schuilgaan.

Veli Kucuk wordt genoemd als één van de oprichters en commandanten van de JITEM, een antiterreurorganisatie welke functioneerde als een doodseskader en waarvan lange tijd het bestaan is ontkend (JITEM niet te verwarren met JIT, welke de reguliere inlichtingendienst van de Gendarmerie is). Kucuk is tevens oprichter van een anti-Armeense paramilitaire organisatie in Azerbeidzjan en was verdachte in het Susurluk schandaal, dat in 1996 leidde tot de onthulling van samenwerking tussen strijdkrachten, extreem rechts en maffia in de strijd tegen de PKK. Hassan Kundakci was in de jaren negentig commandant van de Gendarme in Diyarbakir en leidde militaire operaties in Iraaks-Koerdistan. Kundacki zou de grote man achter de schermen van de Beweging voor Machtsbundeling van Patriottische Krachten zijn en schuilgaan achter de codenaam "Nummer 1".

Rode boekje

Interessant is, dat in het kader van arrestaties van bovengenoemde personen, de hand is gelegd op het Rode Boekje. Het Rode Boekje is een document, dat regelmatig wordt herzien, en de doelen en acties voor een omvattende staatsveiligheidspolitiek vastlegt. Het Rode Boekje is voor het laatst goedgekeurd in 2005. In Artikel 1 van het Rode Boekje staat dat het doel van de staats-

veiligheidspolitiek is om de actievorm vast te stellen die 'elementen van nationale kracht voorbereidt, richting geeft, ontwikkelt en gebruikt'. Onder deze "elementen van nationale kracht" vallen onder meer maatschappelijke organisaties die richting geven aan nationale doelstellingen. Als belangrijkste bedreigingen van de staatsveiligheid worden met name genoemd separatistische krachten (PKK) en destructieve krachten (linkse gewapende groepen, waaronder DHKP/C), reactionaire krachten (islamistisch fundamentalisme, waaronder IBDA-C) en zogenaamde overige krachten, welke verwijzen naar het Armeense ASALA of de orthodoxe Asyristan Bevrijdingspartij). Het Rode Boekje was mogelijk de leidraad voor acties van de nationalistische verenigingen. Maar de recente arrestaties en onthullingen hebben niet alleen de maatschappelijke organisaties die "richting geven aan nationale doelstellingen" in opspraak gebracht, maar tevens de Turkse veiligheidspolitiek.

Het Turkse leger heeft de PKK al verschillende keren als militair verslagen beschouwd (1988, 1993, 1999), maar moest ook met lede ogen toezien hoe de PKK zichzelf herschiep. Het samen-trekken van een troepenmacht van grote omvang, minimaal 140.000 manschappen, voor een operatie tegen de PKK is een teken dat het leger ervan overtuigd is dat de PKK, na de desoriëntatie en interne strijd in de periode 1999-2004, weer terug is. Het ziet tevens met lede ogen aan hoe de DPT (opvolger van HEP, DEP, ÖZDEP, HADEP en DEHAP), toch min of meer de parlementaire vleugel van de PKK, met een fractie van 20 personen in het parlement is vertegenwoordigd. De grote vraag is nu of deze relatief kleine fractie in staat is de Koerdische kwestie als een *politieke* kwestie op de agenda te zetten, of dat hen het lot wacht van eerdere Koerdische parlementariërs en de Koerdische burgermeesters in het zuidoosten momenteel: strafvervolg-ing en afzetting. Het machtsvertoon aan de grens met Irak is echter een duidelijk teken dat de militaire benadering allesoverheersend is. In dat opzicht is geen nieuws van het oostelijk front.

Joost Jongerden

noten:

¹ De langdurige volksoorlog bestaat dus uit drie stadia, die van strategische verdediging, strategisch evenwicht en strategische aanval. In de fase van de strategische verdediging ligt de nadruk aanvankelijk op politiek werk. Confrontaties met strijdkrachten van de vijand worden vermeden. De gewapende propaganda wordt gevolgd door de guerrilla, waarbij kleine en mobiele gewapende eenheden hit en run acties uitvoeren. In de stadia van het strategisch evenwicht, gaat de guerrillaoorlog de vorm aannemen van een reguliere oorlog. De guerrilla is in staat gebieden te bevrijden en te verdedigen. In de fase van de strategische aanval, is de guerrilla in staat het leger in een directe confrontatie te weerstaan en zelfs te verslaan, in samenhang met een volksopstand.

² CNN Turk bracht op 18 september het nieuws dat de rechtbank die de aanklachten tegen 19 leden van deze vereniging behandelde (onder meer verboden wapenbezit, lidmaatschap van een criminele organisatie) heeft verklaard zich niet 'bevoegd' te achten.